

Lokální alternativy vůči korporátnímu potravinovému režimu jako významný faktor udržitelné, spravedlivé, demokratické a ke krizím odolné výroby a spotřeby potravin

Dr. Michaela Pixová and
Dr. Christina Plank

Institute for Development Research
BOKU - University of Natural Resources and
Life Sciences, Vienna

michaela.pixova@boku.ac.at

christina.plank@boku.ac.at

www.foodalternatives.at

Konference Životní prostředí – prostředí každého z
nás

CENIA

Česká informační

Osnova

- ▶ transformaci globalizovaného potravinového systému směrem k lokálním alternativám
- ▶ teoretické zarámování
- ▶ metody
- ▶ bariéry pro rozvoj lokálních alternativ („potraviny odněkud“)
- ▶ příležitosti pro rozvoj lokálních alternativ („potraviny odněkud“)
- ▶ rozvoj městské potravinové politiky jako reakce na vznikající krize a bariéry na straně státu
- ▶ realita městské potravinové politiky v Praze a v Brně
- ▶ inspirativní příklady dobré praxe

Současné krize (environmentální krize, pandemie, válka, energetická a ekonomická krize, krize demokracie) vyžadují transformaci současného globalizovaného potravinového systému směrem k více lokálním, demokratickým a udržitelnějším alternativám

Popis

- alternativy kapitalistického způsobu produkce a spotřeby
- hodnoty scházející v současném agroindustriálním zemědělství, jako je solidarita, důvěra, dobré životní podmínky pro zvířata, ochrana přírody, férová odměna
- organické zemědělství & demokratická kontrola
- lokální a regionální iniciativy

Příklady

- hnutí za potravinovou suverenitu (komunitou podporované zemědělství, potravinová družstva, regionální potravinové řetězce)
- komunitní zahrady, městské zemědělství, samozásobitelství
- potravinové iniciativy zaměřené na cirkulární ekonomiku, zkracování dodavatelských řetězců, fair trade atd

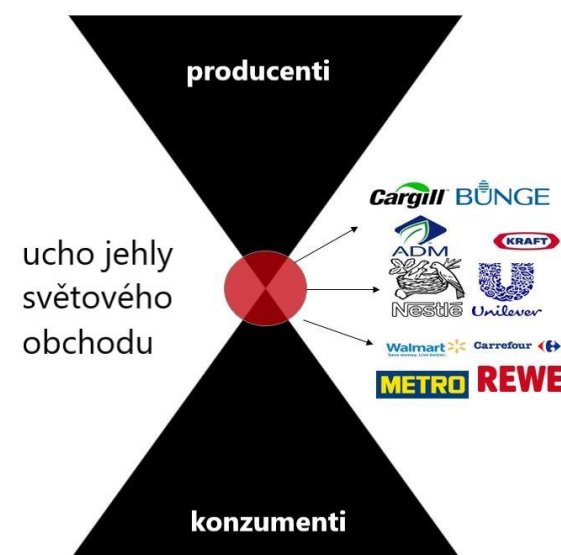
Teoretické zarámování

Teorie potravinových režimů (food regime theory)

- **Politicko-ekonomický pohled** na globální potravinový systém – mezinárodní vztahy potravinové produkce a spotřeby se proměňují v různých obdobích kapitalistické akumulace (Friedman & McMichael 1989).
- nyní fungujeme v **korporátním (třetím) potravinovém režimu**, který se řídí pravidly globalizovaného trhu.
- „**potraviny odnikud**“ (“**food from nowhere**”) – z průmyslového světového zemědělství & „**potraviny odněkud**“ (“**food from somewhere**”) z lokálních agroekologických systémů (Friedmann & McMichael 1989), nebo též „**potraviny odtud**“ (“**food from here**”) z produkce významných národních aktérů (Schermer 2015)

Korporátní potravinový režim

Teoretické zarámování

Městské potravinové hnutí (urban food movement)

- druh městského aktivismu, který usiluje o transformaci potravinového systému směrem k více lokálním, udržitelným, demokratickým a zplnomocňujícím způsobům produkce a konzumace (hodnotově založené způsoby).
- příklady: alternativní potravinové sítě, městské zemědělství, samozásobitelství, hnutí za potravinovou suverenitu, formalizované potravinové iniciativy zaměřené na advokacii, osvětu, lobby atd.

Městská správa potravin (urban food governance)

- utváří městskou potravinovou politiku – může se týkat dostupnosti potravin, potravinové pomoci, redistribuce a odběru lokálních potravin, nakládání s potravinovým odpadem, zajištění produkčních ploch s pomocí městského plánování atd.

Kritická urbánní teorie

- propojuje kritickou sociální teorii s kontextem současných globalizovaných procesů kapitalistické urbanizace (Brenner 2010)

Podnikatelská městská správa (entrepreneurial urban governance)

- výsledek neoliberální restrukturalizace, vliv zmenšujícího se veřejného sektoru a fiskálních škrťů na městské vládnutí, odklon od sociálních práv a veřejné politiky směrem k podpoře soukromých aktérů, investic a ekonomického růstu (Harvey 1989)

Sociální kapitál

- bonding, bridging a linking social capital – ovlivňuje úspěch potravinového hnutí

Metody

- **studium literatury**, sekundární tiskové materiály, relevantní plány, strategie, koncepce, šedá literatura
- **zúčastněné pozorování** na souvisejících událostech a procesech, návštěvy farem a zahrad
- **37 expert interviews** se současnými i bývalými představiteli českých institucí, organizací a experty v oblasti zemědělství a potravin, a s představiteli potravinových iniciativ, neziskových organizací a také samospráv zejména v Praze a Brně

Bariéry pro rozvoj lokálních alternativ („potraviny odněkud“)

Materiální	množství levného jídla z globálního trhu, orientace místních zemědělců na tržní plodiny; malé množství čerstvých lokálních potravin a produktů s přidanou hodnotou
Sociální	privatismus a nedostatek důvěry a ochoty spolupracovat mezi menšími farmáři; nekalé obchodní praktiky řetězců
Kulturní	snaha dohnat západní konzumní způsob života; supermarkety jako symbol modernity; neangažovaný vztah k potravinám; nevegetariánská kuchyně; úbytek farmářské a zahrádkářské tradice; malá atraktivita práce v zemědělství
Historické	obtížná obnova přerušené farmářské tradice a vztahů, path-dependencies ze socialistického zemědělství a potravinářství - semi-periferní postavení (mj. nedostatečná zpracovatelská infrastruktura – export primárních komodit a import zpracovaného jídla – v Česku např. schází zpracovatelé s bio certifikací)
Prostorové	polarita město & venkov; nedostatek prostoru a zemědělské půdy; pokračující úbytek zemědělského půdního fondu, včetně zahrádkových osad; 3,2 milionů vlastníků zem. půdy, které málokdy zajímá způsob jejího obhospodařování
Ekonomické	nízká a snižující se kupní síla obyvatel; zvyšující se cena pozemků (financializace, uchvacování půdy); nízké mzdy v zemědělství; velcí aktéři mají snazší přístup k evropským dotacím i do obchodních řetězců
Politické	dominance velkých zemědělských aktérů propojených se státním aparátem; nedůvěra a „apolitičnost“ potravinového hnutí ve stát; nadměrné zatížení menších aktérů regulacemi a administrativní zátěží; nekonzistentní a nekoherentní politika, nedostatek plánování a vize, mezery v implementaci

Příležitosti pro rozvoj lokálních alternativ („potraviny odněkud“)

Materiální	zvyšující se poptávka po čerstvých lokálních produktech; stoupající kritika zaměřená na tržní a zejména technické plodiny; stoupající povědomí o uhlíkové stopě dlouhých dodavatelských řetězců
Sociální	mladší generace mají větší zájem o spolupráci, organizování se a budování komunit
Kulturní	významná tradice samozásobitelství - sběr, zahradničení, směna a sdílení – tzv „tichá udržitelnost“(Smith & Jehlička 2013), zpracování a konzervování potravin; stoupající zájem o gastronomii a rostlinnou stravu
Historické	nepřerušená tradice samozásobitelství, napojení městských obyvatel na venkov (příbuzní, rekreace)
Prostorové	stávající zahrádkové osady; nevyužité soukromé zahrady, dvory, střechy budov, pole okolo Prahy (městská pole už přešla do režimu ekologického zemědělství); majitelé zemědělské půdy si mohou vybrat zodpovědné pachtýře
Ekonomické	přístup k potravinám (příjmu) pro chudší domácnosti; efektivní využití dotací (vyžaduje administrativní podporu)
Politické	probouzející se zájem o lokální potraviny v kontextu probíhajících krizí; současná vláda podporuje menší a střední farmáře a potravináře; zahrádkářský zákon od r. 2021 považuje zahrádkaření za veřejně prospěšnou činnost; městská potravinová politika

Rozvoj městské potravinové politiky

- ▶ přístup k potravinám již není jen problém venkova a globálního Jihu (Morgan 2012)
- ▶ město může hrát důležitou roli v zajišťování dostupnosti potravin a v tvarování lokálního potravinového systému
- ▶ zřízení potravinové rady, hybridní potravinová správa (ve spolupráci s potravinovým hnutím)
- ▶ podpora městských farem, městského zahradničení, inkorporace zemědělské činnosti do městského plánování (urban food planning)
- ▶ infrastruktura pro redistribuci lokálních a regionálních potravin (skladové prostory, tržnice, prodejny a výdejny)
- ▶ preference lokálních potravin ve veřejných zakázkách a v zásobení veřejných institucí (zejména škol)
- ▶ sociální farmy, sociální zahrady

Realita městské potravinové politiky v Praze a v Brně

- ▶ nový fenomén (od roku 2017 součástí strategického plánu Brna a od r. 2020 klimatického plánu Prahy) (Pixová & Plank 2022)
- ▶ donedávna města jevila zájem pouze o farmářské trhy a komunitní zahrady (líbivé politické téma umocňující představu udržitelnosti – „greenwashing“ sloužící k lákání investorů, k podpoře gentrifikace, „udržitelného“ developmentu atd.)
- ▶ převažují environmentální aspekty (klima. adaptace, cirkularita, biodiverzita) místní potravinové produkce a důraz na inovativní prvky (zpracování bioodpadu, digitalizace propojení konzumentů s producenty, rozšiřování komunitních zahrad)
- ▶ zcela absentuje zájem o sociální stránku dostupnosti lokálních potravin nebo samozásobitelství

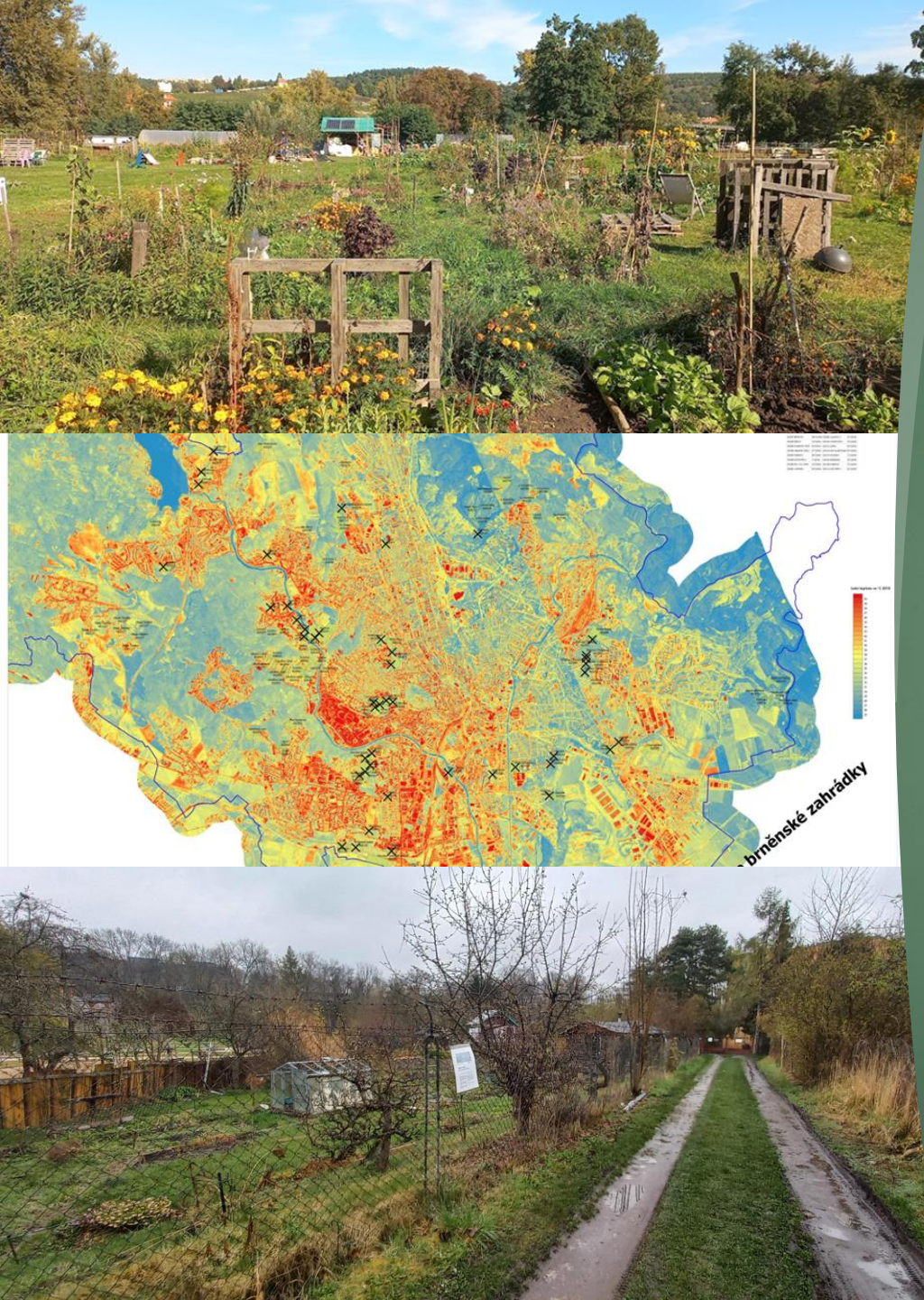
brno2050

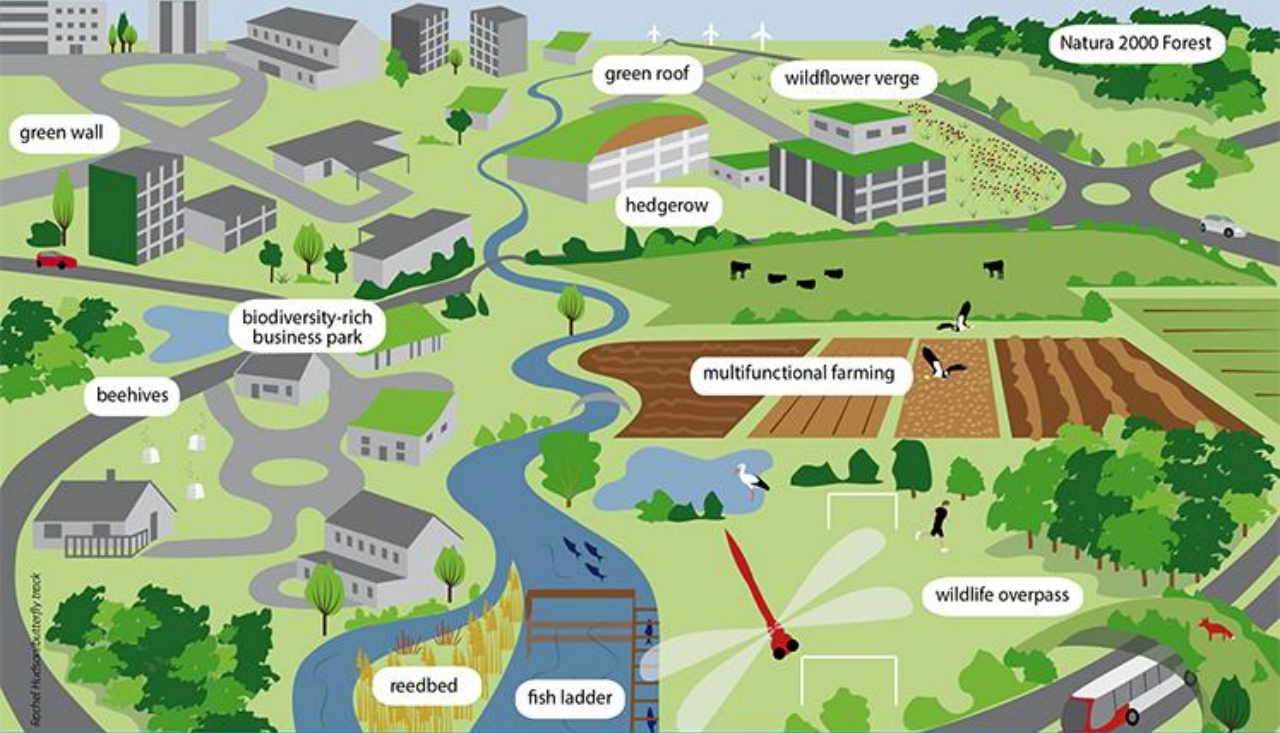
**Cirkulární
Praha 2030**

Strategie hl. m. Prahy pro
přechod na cirkulární ekonomiku

Institucionální a meziorganizační vazby lokálních alternativ / městského potravinového hnutí

- ▶ **spolupráce s organizacemi, které jsou inovativní a zároveň vyhovují současnému statu quo** (velký zájem o cirkularitu)
- ▶ **opouštění tradičního samozásobitelství, zejména zahrádkářských osad** – územní plány řadu z nich ruší, města navzdory obrovskému potenciálu rezignují na jejich koordinaci a místo toho si stěžují na to, že nefungují podle jejich představ, zahrádkáři jsou vůči městu nedůvěřiví
- ▶ **outsourcing environmentálních služeb** - v Praze došlo k přepachtování městských polí na ekologické zemědělce bez návazné podpory, pouze monitoring biology z odboru ochrany žp, primárním zájmem je ochrana biodiverzity
- ▶ **marginalizace potravinových iniciativ** – KPZ a potravinová družstva – bez podpory města, pouze AMPI má granty a kanceláře
- ▶ potravinová politika není tématem pro nikoho z politického vedení, lokálním potravinám do škol se do loňska věnovali Piráti, dosud chybí nadstranický koordinátor
- ▶ samotné potravinové hnutí je fragmentované, ad hoc spolupráce, nezahrnuje zahrádkáře

Potential components of a Green Infrastructure

Core areas of high biodiversity value which act as hubs for GI, such as protected areas like Natura 2000 sites

Artificial features that enhance ecosystem services or assist wildlife movement such as eco-ducts or eco-bridges, fish ladders or green roofs

Buffer zones that are managed sustainably

Inspirativní příklady dobré praxe

The Mayor's Office of Urban Agriculture

- ▶ iniciativa města New York na podporu městského zemědělství
- ▶ <https://www.nyc.gov/site/agriculture/index.page>
- ▶ New York překvapivě hodnocen jako jedno z nejlepších amerických měst pro městské zemědělství

Městské potravinové plánování

- ▶ Almere/Netherlands – čtvrť Oosterwold – sada pravidel místo tradičního plánování – každý pozemek musí z 50 % sloužit městskému zemědělství a jen 12,5 % smí být zastavěn.
- ▶ komunitní skleníky

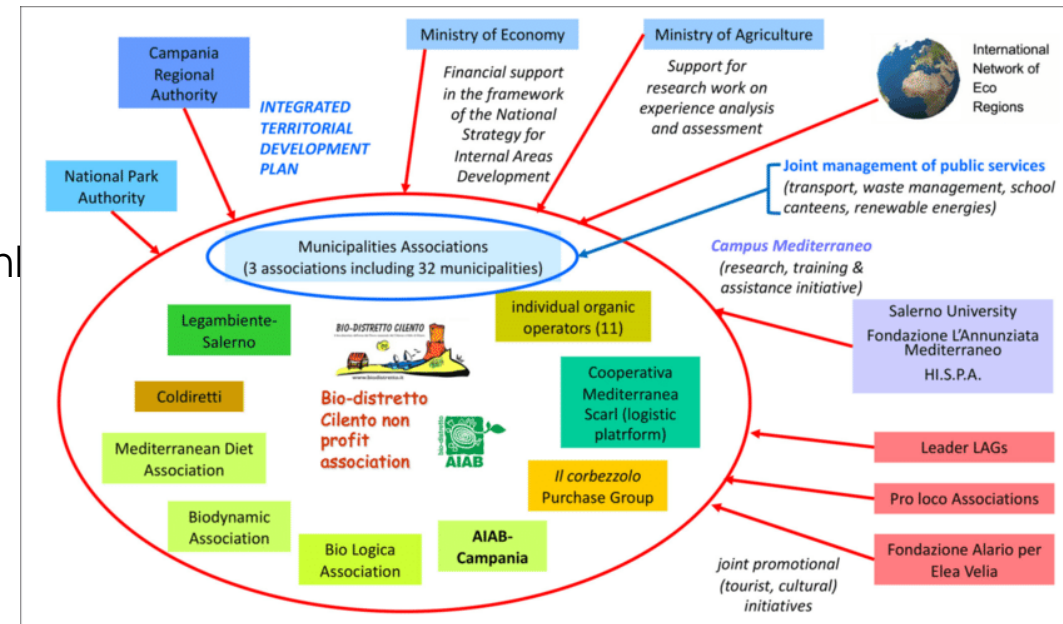
Slow cities – pomalá města

- ▶ hnutí CittaSlow
- ▶ města propagující kvalitní životní prostředí a zdravé stravování z místních potravin
- ▶ podpora místních podniků a místních produktů namísto mezinárodních obchodní řetězců

Organické / bio regiony

- ▶ holistický přístup k územnímu rozvoji - ochrana životního prostředí + ekonomický rozvoj, udržitelné využití místních zdrojů, rozvoj kvality a kvantity lokální produkce a lokální spotřeby potřeby
- ▶ = území na kterém se farmáři, občané a místní instituce naplňují dohodu udržitelně spravovat místní zdroje podle principů bio zemědělství a agroekologie, sdílené hodnoty podporující udržitelný životní styl a rozvoj venkova, kromě udržitelného využití území usilují také o vytvoření a koordinaci organických / bio dodavatelských nastartování územního rozvoje a přenosu hodnot organického zemědělství do dalších ekonomických a sociálních oblastí (Stotten a kol. 2018)
- ▶ příklady (Stotten a kol. 2018; Stotten & Froning 2023): Bioregion Mühl Biovallée (jihovýchodní Francie), Bio-distretto Cilento (Campania, Italy), Valposchiavo (Switzerland)
- ▶ v Česku o vytvoření bioregionu „Živý region“ na Tišnovsku usiluje Hnutí DUHA, spolek Hojnost, Impakt HUB a MAS Brána Vysočiny

Prokopská farma, Metrofarm, Jinofarm Kuchyňka a další

Literatura

- ▶ Brenner, N. (2009): What is critical urban theory? *City* 13(2-3), 198-207.
- ▶ Friedmann, H.; McMichael, P. (1989): Agriculture and the state system: the rise and fall of national agricultures, 1870 to the present. *Sociologia Ruralis* 29(2), 93–117.
- ▶ Harvey, D. (1989): From Managerialism to Entrepreneurialism: The Transformation in Urban Governance in Late Capitalism. *Geografiska Annaler. Series B, Human Geography* 71(1), 3–17.
- ▶ Morgan, K. (2012): Nourishing the city: The rise of the urban food question in the Global North. *Urban Studies* 52(8), 1379-1394.
- ▶ Pixová, M., Plank, C. (2022): Relocalizing food production in times of crisis: Urban governance in Prague and Brno. AESOP-Sustainable Food Planning Conference Proceedings Paper.
- ▶ Schermer, M. (2015): From “Food from Nowhere” to “Food from Here:” changing producer–consumer relations in Austria. *Agric Hum Values* 32, 121–132.
- ▶ Smith, J.; Jehlička, P. (2013): Quiet sustainability: Fertile lessons from Europe's productive gardeners. *Journal of Rural Studies* 32, 148-157.
- ▶ Stotten, R., Bui, S., Pugliese, P., Schermer, M. and Lamine, C. (2018): Organic Values-Based Supply Chains as a Tool for Territorial Development: A Comparative Analysis of Three European Organic Regions. *The International Journal of Sociology of Agriculture and Food* 24(1), 135–154.
- ▶ Stotten R and Froning P (2023): Territorial rural development strategies based on organic agriculture: the example of Valposchiavo, Switzerland. *Front. Sustain. Food Syst.* 7:1182993.